

Analytical model of Women's Social Activity in the Islamic Revolution with emphasis on Ayatollah Khamenei's views

Majid Mobini Moqaddas*
Narges Abdesarmadi**
Karim Khanmohammadi***
Mohammad hossein Hashemian****

Received: 2019/06/16

Accepted: 2020/08/31

The common pattern of women's social activity is largely based on foreign approaches. The present article seeks to provide a model for Women's Social Activity (WSA) from the perspective of the Islamic Revolution. The research method was to analyze the content of Ayatollah Khamenei's views and the documents related to the research topic were coded in the form of basic themes, organizational themes and general themes. According to the research findings, it is possible to go beyond the traditional approach to WSA with women's employment and design another model for WSA that has three levels: the level of "employment activity", the level of "talent activity" and the level of "corrective activity". Occupational activity is mainly related to economic activity, talent activity is related to the flourishing and emergence of talents, and corrective activity is related to the sense of social responsibility towards society. In this approach, WSA exceeds the low level of employment, and at higher levels, women are called to social activity to realize their talents, as well as social activity to reform society and the world.

Keywords: Ayatollah Khamenei, Employment, Islamic Revolution, Women, Social Activity.

* PhD in Culture and Communication, Bagher-ol-Olum University, Qom, I.R.Iran
(Corresponding author).

majid.mobini@gmail.com

 0000-0001-5320-8751

** Master of Communication Student , Bagher-ol-Olum University, Qom, I.R.Iran.

ns.sarmadi@gmail.com

 0000-0002-0416-020X

*** Associate Professor of Culture and Communication , Bagher-ol-Olum University, Qom, I.R.Iran.

khanmohammadi49@yahoo.com

 0000-0002-8174-1550

**** Associate Professor of Strategic Management, Bagher-ol-Olum University, Qom, I.R.Iran.

hashemi1401@gmail.com

 0000-0003-4891-6985

دو فصلنامه علمی دانش سیاسی، سال شانزدهم، شماره دوم (پیاپی ۳۲)، پاییز و زمستان ۱۳۹۹، صص. ۶۲۱-۶۴۸

الگوی تحلیلی فعالیت اجتماعی زنان در انقلاب اسلامی^۱ با تأکید بر دیدگاه آیت‌الله سیدعلی خامنه‌ای

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۳/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۱۰

مقاله برای بازنگری به مدت ۱۴۴ روز نزد نویسندگان بوده است.

مجید مبینی مقدس*

نرگس عبد سرمدی**

کریم خانمحمدی***

سیدمحمدحسین هاشمیان****

چکیده

الگوی رایج فعالیت اجتماعی زنان، عمدتاً برگرفته از رویکردهای برون‌زا است. نوشتار حاضر در پی آن است که الگویی را برای فعالیت اجتماعی زنان از منظر انقلاب اسلامی ارائه نماید. روش تحقیق، تحلیل مضمون دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای است. بنابر یافته‌های تحقیق، الگوی پیشنهادی دارای سه سطح است: سطح «فعالیت اشتغالی»، سطح «فعالیت استعدادی» و سطح «فعالیت اصلاحی». فعالیت اشتغالی عمدتاً ناظر به عمل اقتصادی، فعالیت استعدادی ناظر به شکوفایی و بروز استعدادها و فعالیت اصلاحی ناظر به احساس مسئولیت اجتماعی در قبال جامعه است. در این رویکرد، فعالیت اجتماعی زنان از سطح پایین اشتغال فراتر می‌رود و در افق‌هایی والاتر، زنان به فعالیت اجتماعی برای بالفعل کردن استعدادهای خود و نیز فعالیت اجتماعی برای اصلاح جامعه و جهان فراخوانده می‌شوند.

واژگان کلیدی: اشتغال، انقلاب اسلامی، زنان، سیدعلی خامنه‌ای، فعالیت اجتماعی.

* دکتری فرهنگ و ارتباطات، طلبه مقطع درس خارج حوزه علمیه قم، پژوهشگر پژوهشکده تبلیغ و مطالعات اسلامی باقرالعلوم (علیه‌السلام)، قم، جمهوری اسلامی ایران (نویسنده مسئول).

majid.mobini@gmail.com

id 0000-0001-5320-8751

** کارشناس ارشد ارتباطات در دانشگاه باقرالعلوم (علیه‌السلام)، طلبه سطح ۳ جامعه الزهرا (سلام‌الله‌علیها)، قم، جمهوری اسلامی ایران.

ns.sarmadi@gmail.com

id 0000-0002-0416-020X

*** دانشیار مطالعات فرهنگی و ارتباطات، دانشگاه باقرالعلوم (علیه‌السلام)، قم، جمهوری اسلامی ایران.

khanmohammadi49@yahoo.com

id 0000-0002-8174-1550

**** دانشیار مدیریت راهبردی، دانشگاه باقرالعلوم (علیه‌السلام)، قم، جمهوری اسلامی ایران.

hashemi1401@gmail.com

id 0000-0003-4891-6985

مقدمه

بیان مسئله: انقلاب اسلامی در عرصه‌های گوناگون از الگوی سوم سخن می‌گوید؛ الگویی که نه در غرب مدرن است و نه لزوماً می‌توان آن را در سنت شرقی و ایرانی یافت. انقلاب اسلامی، در پی آن است که با اتکا به منابع دینی و متناسب با مقتضیات زمان، الگوهایی را در زمینه‌های فردی و اجتماعی استخراج، ارائه و اجرا نماید که در نهایت، عدالت الهی را در بخشی از هستی محقق نماید. در این مسیر، همچنان برخی الگوهای جدید توسط اندیشه‌وران علوم انسانی اسلامی در حال طراحی است؛ برخی الگوها نیز به اجمال طراحی شده‌اند؛ اما نیاز به تبیین بیشتری دارند که از جمله آنها می‌توان به «الگوی مناسب فعالیت زن در جامعه» اشاره داشت.

اهمیت: ارائه الگویی بومی برای فعالیت زن مسلمان می‌تواند زمینه را برای حضور عالمانه‌تر و مؤثرتر بانوان در فعالیت‌های اجتماعی و به تبع، رشد و پویایی بیش از پیش جامعه فراهم آورد و از این حیث این موضوع اهمیت کاربردی در جامعه ما دارد.

ضرورت: ابهام در پاسخ پرسش‌های نظری پیرامون الگوی فعالیت زنان در جامعه، باعث می‌شود که زمینه برای بسط نظریه‌های غیردینی فراهم شود و از این طریق هویت جنسیتی بانوان مذهبی در جامعه ایران دچار اختلال گردد (اقبال، ۱۳۹۷). بر این اساس ورود به پژوهش‌هایی از این قبیل، ضرورت نظری و جامعه‌شناختی دارد.

اهداف: یک پژوهش می‌تواند طیف متنوعی از اهداف را دنبال نماید، از آن جمله اهداف اکتشافی، توصیفی، تبیینی، فهمی، پیش‌بینی، تغییری، ارزشیابی و برآورد تأثیر (بلیکی، ۱۳۹۰، ص. ۱۰۰). تحقیق حاضر هدفی توصیفی - تبیینی داشته و به دنبال تقویت گفتمان بومی در حوزه فعالیت اجتماعی زنان است. در این راستا، تعمیق شناخت علمی از دیدگاه‌های مقام معظم رهبری، و کمک به تقویت رابطه بین نظر و عمل اجتماعی، به عنوان اهداف فرعی مطرح هستند.

سؤال‌ها و فرضیه: پرسش اصلی پژوهش این است که: الگوی فعالیت اجتماعی زن مسلمان در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای چیست؟ برای این منظور سؤال‌های فرعی زیر طرح بررسی شده‌اند: مؤلفه‌های فعالیت اجتماعی زنان چیست؟ گونه‌های مختلف فعالیت اجتماعی زنان کدامند؟ این پژوهش فرضیه‌آزما نیست.

۱. پیشینه پژوهش

در ارتباط با فعالیت اجتماعی زنان آثار متعددی منتشر شده که با عنایت نوع رویکرد مؤلفان آنها، می‌توان این آثار را به دو گروه اصلی تقسیم نمود:

۱-۱. آثاری که به فعالیت اجتماعی زن از منظر دینی پرداخته‌اند.

در این آثار نویسندگان کوشیده‌اند تا چگونگی فعالیت اجتماعی مطلوب زنان را با تکیه بر منابع دینی مورد بازخوانی و تحلیل قرار دهند. در این آثار، عمدتاً اصل فعالیت اجتماعی زنان مورد تأیید قرار گرفته و برخی احکام دینی مانند پوشش و عدم تبرج و عدم اختلاط برای چگونگی حضور در جامعه بیان شده است. در این خصوص می‌توان به این منابع اشاره داشت: عیوضی و کریمی (۱۳۹۰)، یوسفی و مفتاح (۱۳۹۴)، رحمت‌آبادی (۱۳۸۶)، ربیع نتاج و اندواری (۱۳۸۹)، طاهری‌نیا (۱۳۸۵).

۲-۱. آثاری که به فعالیت اجتماعی زن از منظر آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته‌اند.

گذشته از پژوهش‌هایی که به بررسی اصل جایگاه زن در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته‌اند (خادمی و تقی‌زاده، ۱۳۹۸ و هدایت‌نیا، ۱۳۹۵)، در این دسته آثاری را داریم که نویسندگان آن کوشیده‌اند تا موضوع «فعالیت اجتماعی زنان» را در منظومه فکری ایشان تحلیل نمایند. در این زمینه، آثار محدودی وجود دارد که معمولاً به نقل‌گزیده بیانات اکتفا شده است؛ از جمله: بانکی‌پور فرد (۱۳۹۲، ج ۵)، بسیج جامعه زنان کشور (۱۳۹۲) و صلح‌میرزایی (۱۳۹۵). در موارد اندکی نیز شاهد تحلیل نظریه فعالیت اجتماعی زنان هستیم، امادر هیچ‌یک از این آثار الگویی برای فعالیت‌های اجتماعی زنان ارائه نشده است (لول‌آور و شاهمرادی زواره، ۱۳۹۳).

بنابراین مشخص می‌شود که وجه تمییز نوشتار حاضر آن است که پژوهشگر کوشیده تا با فرارفتن از تأکید بر اصل ضرورت فعالیت اجتماعی و یا مرور بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، بتواند با تحلیل مضمون بیانات ایشان، الگویی برای این فعالیت‌های اجتماعی زنان ارائه نماید.

۲. مبانی مفهومی و نظری

بنیاد الگوها را مبانی مفهومی و نظری شکل می‌دهند که در حد نوشتار حاضر عبارتند از:

۲-۱. مشارکت

مشارکت به معنای سهمی در چیزی یافتن و از آن سود بردن و یا در گروهی شرکت جستن و با آن همکاری داشتن است (بیرو، ۱۳۸۰، ص. ۲۵۷). مشارکت را می‌توان فرآیند سهیم شدن در تصمیم‌های اثرگذار بر زندگی شخصی و جامعه محل زندگی تعریف کرد (هارت، ۱۳۸۰، ص. ۴۵). در این میان، مشارکت اجتماعی حوزه وسیعی از فعالیت‌ها را در برمی‌گیرد؛ حوزه‌ای از فعالیت‌ها که عبارت است از عضویت، همکاری و فعالیت‌های فردی و جمعی افراد جامعه در انجمن‌ها، تشکل‌های دولتی و غیردولتی اعم از انجمن‌های اقتصادی، شغلی، محلی، منطقه‌ای و ملی، شرکت و همکاری در برگزاری مراسم و جلسات مختلف خیریه اعم از مجالس اعیاد ملی - مذهبی و غیره است (محسنی تبریزی و عباسی‌قادی، ۱۳۹۳، ص. ۹۵). در نوشتار حاضر، فعالیت اجتماعی اعم از «مشارکت اجتماعی» است و با «مشارکت» برابری می‌کند.

۲-۲. مشارکت اجتماعی زنان

در اندیشه مدرن و سنتی، مشارکت اجتماعی زن صرفاً یک بعدی است. در نگاه مدرن، مشارکت زن عمدتاً اجتماعی دیده می‌شود و خانواده مورد کم‌توجهی قرار می‌گیرد (خانواده‌گریزی). در نگاه سنتی، فعالیت زن عمدتاً خانوادگی دیده می‌شود و عرصه اجتماع، حوزه‌ای است که حضور زنان در آن ناپسند دانسته می‌شود (خانه‌نشینی)؛ اما در نگاه دینی، فعالیت زن در عرصه اجتماع، همراه با محوریت فعالیت در خانواده مورد تأکید قرار می‌گیرد (خانواده‌گرایی). در رویکرد خانواده‌گریزی غربی، با رویکردی تقلیل‌گرایانه، فعالیت اجتماعی نیز به موارد خاصی محدود می‌شود و عرصه فعالیت اجتماعی زنان، آن‌گونه که ظرفیت دارد، فعال نمی‌شود (نک. خادمی و تقی‌زاده، ۱۳۹۸).

۳. روش پژوهش

این پژوهش با رویکرد کیفی انجام گرفته است. شیوه جمع‌آوری داده‌ها، اسنادی است و روش تحلیل داده‌ها، «تحلیل مضمون» است. محصول تحلیل مضمون، توصیف الگوهای موجود در متن و ارائه آنها در قالب یک طرح کلان و یکپارچه است. در تحلیل مضمون برای بخش‌بندی و مقوله‌بندی داده‌ها از کدگذاری مضمونی استفاده می‌شود. مضامین

اصلی یا پایه، مضامین سازمان‌دهنده و مضامین فراگیر، سه مرحله کدگذاری و مضمون‌بندی در تحلیل مضمون است (شیخ‌زاده و دیگران، ۱۳۹۰، ص. ۱۵۱). تحلیل مضمون به دو شیوه قیاسی و استقرایی قابل انجام است (شیخ‌زاده و دیگران، ۱۳۹۰، ص. ۱۷۴) که این پژوهش به شیوه استقرایی انجام شده است. متن اصلی مورد مطالعه نیز «بیانات و پیام‌های آیت‌الله خامنه‌ای در خطاب با جامعه زنان» بوده است که با کلیدواژه «دیدار با بانوان» به دست آمده است. متن کامل این بیانات و پیام‌ها از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای برداشته شده و به صورت سطرخوانی، مورد مطالعه و کدگذاری قرار گرفته‌اند. برای کدگذاری منظم‌تر، از نرم‌افزار مکس کیودا استفاده شده که در نهایت ۳۱۹ کد استخراج شده است. از این تعداد، ۱۴۰ کد به فعالیت زنان و به طور خاص، ۸۹ کد به فعالیت اجتماعی زنان اختصاص داشت. در نهایت، پس از سامان‌دهی کدها در قالب مضامین پایه و سازمان‌دهنده، مضامین فراگیر مرتبط با تحقیق به دست آمد. هر چند که بسیار بعید است که مطلب مهمی در حوزه فعالیت اجتماعی زنان وجود داشته باشد که ایشان در طول چند ده سال و در خطاب‌های متعدد با جامعه زنان به آن اشاره نکرده باشند؛ در عین حال، پس از اتمام تحقیق، به منظور اطمینان‌یابی نسبت به یافته‌های تحقیق، بیانات دیگر نیز به صورت تصادفی مورد بررسی قرار گرفت و با یافته‌های موجود تطبیق داده شد که این تطبیق نشان داد که مضمون‌های دیگری که بتواند تغییر قابل توجهی در اصل تحلیل ایجاد کند، مشاهده نمی‌شود.

۴. یافته‌ها

بنا به روال متعارف تحلیل مضمون، در این قسمت مضامین، مقولات و در نهایت مفاهیم اصلی بررسی می‌شود.

۴-۱. مضامین پایه

به منظور رعایت اختصار در این قسمت از ذکر تمام نقل‌قول‌ها خودداری شده و از هر محور یک نمونه به همراه آدرس دیگر موارد، ذکر شده است:

جدول شماره (۱): مضامین پایه فعالیت اجتماعی زنان

ردیف	نقل قول	سایر بیانات مشابه	مضمون پایه (B)
۱	اسلام مانع مشاغل و مسئولیت‌های زنان نیست، مگر در موارد استثنایی که بعضی مورد اتفاق بین فقهاست، بعضی هم مختلف‌فیه است و در این زمینه‌ها هم البته باید کار شود (۱۳۷۶/۷/۳۰).	۱۳۷۱/۹/۲۵ ۱۳۷۵/۱۲/۲۰ ۱۳۹۰/۱۰/۱۴	عدم ممنوعیت اشتغال زنان مگر در موارد نهی شرعی (B1)
۲	ما با اشتغال بانوان مخالف نیستیم؛ بنده خودم نه با اشتغالشان، نه با مدیریت‌هایشان مخالفی ندارم، مادامی‌که با آن مسائل اصلی معارضه و تنافی پیدا نکند؛ اگر معارضه پیدا کرد، آن مقدم است (۱۳۹۳/۱/۳۰).	۱۳۹۰/۱۰/۱۴ ۱۳۷۱/۹/۲۵ ۱۳۸۶/۴/۱۳	عدم تقدم اشتغال در حالت تعارض با سایر مسئولیت‌های زن (خانواده) (B2)
۳	اسلام معتقد است که مرد و زن باید یک مرزبندی میان خودشان در همه جا - در خیابان، در اداره، در تجارتخانه - داشته باشند. میان زن و مرد مسلمان، حجاب و مرزی معین شده است. اختلاط و امتزاج زن و مرد، مثل اختلاط و امتزاج مردان با هم و زنان با هم نیست. این را باید رعایت کنند. هم مرد باید رعایت کند و هم زن باید رعایت کند. اگر این حساسیت اسلام نسبت به روابط و نوع اختلاط مرد و زن رعایت شود، همه کارهایی که مردان می‌توانند در عرصه اجتماعی انجام دهند، زنان هم - اگر قدرت جسمانی و شوق و فرصتشان را داشته باشند - می‌توانند انجام دهند (۱۳۷۵/۱۲/۲۰)	۱۳۸۴/۱۲/۱۳ ۱۳۷۶/۷/۳۰ ۱۳۹۰/۱۰/۱۴ ۱۳۷۰/۱۰/۴ ۱۳۷۱/۹/۲۵	ضرورت عفاف و عدم اختلاط (B3)
۴	از نظر اسلام، در همه این فعالیت‌های مربوط به جامعه بشری و فعالیت‌های زندگی، زن و مرد دارای اجازه مشترک و همسان هستند. البته بعضی از کارها هست که باب زنان نیست؛ چون با ترکیب جسمانی آنها تطبیق نمی‌کند. بعضی از کارها هم هست که باب مردان نیست؛ چون با وضع اخلاقی و جسمی آنها تطبیق نمی‌کند (۱۳۷۵/۱۲/۲۰).	۱۳۹۳/۱/۳۰ ۱۳۷۹/۶/۳۰	ضرورت تناسب شغل با طبیعت زن (B4)

ردیف	نقل قول	سایر بیانات مشابه	مضمون پایه (B)
۵	مسئله اصلی زن این نیست که آیا شغلی دارد یا ندارد. مسئله اصلی زن، آن مسئله اساسی است که امروز در غرب متأسفانه از بین رفته است و آن همان احساس آرامش و احساس امنیت و احساس امکان بروز استعداد و مورد ستم قرار نگرفتن در جامعه و در خانواده و در خانه شوهر و در خانه پدر و امثال این‌هاست. کسانی که در خصوص مسئله زن تلاش می‌کنند، باید در این زمینه‌ها تلاش کنند (۱۳۷۶/۷/۳۰).	۱۳۹۳/۱/۳۰ ۱۳۹۲/۲/۲۱	مسئله اصلی نبودن اشتغال زنان (B5)
۶	اینکه ما به این افتخار بکنیم که ببینید، ما این تعداد خانم مسئول در بخش‌های اجرایی داریم، این غلط است. اگر ما افتخار کنیم که این تعداد خانم روشنفکر، خانم تحصیل کرده داریم، این خوب است، اینجا دارد؛ اگر بگوییم این مقدار خانم نویسنده، خانم فعال فرهنگی یا فعال سیاسی داریم، اشکالی ندارد؛ اگر بگوییم این مقدار خانم شهادت طلب و مجاهده‌کار در میدان‌های گوناگون داریم، این خوب است؛ اگر بگوییم این مقدار خانمی که در عرصه‌های سیاسی انقلابی فعال‌اند - گوینده‌اند، نویسنده‌اند - داریم، این خوب است؛ افتخار به اینها خوب است (۱۳۹۲/۲/۲۱).	۱۳۹۲/۲/۲۱	افتخارآمیز نبودن اشتغالات اجرایی زنان (B6)

ردیف	نقل قول	سایر بیانات مشابه	مضمون پایه (B)
۷	<p>رشته پزشکی - نه فقط متخصص زنان - برای خانم‌ها از اولویت برخوردار است؛ زیرا ما که به وجود یک فاصله ارتباطی و آمیزشی اجتماعی بین زن و مرد معتقدیم و تأکید داریم که نباید اختلاط بی‌قید و شرط بین زن و مرد باشد و معتقد به حجاب، به معنای کامل و واقعی کلمه هستیم، نمی‌توانیم در مسئله پزشکی بی‌تفاوت باشیم؛ یعنی به همان تعداد که پزشک مرد داریم، به همان تعداد هم پزشک زن لازم داریم. بگذاریم زن‌ها برای مراجعات پزشکی خود، به طبیب زن مراجعه کنند و هیچ لزومی ندارد که ما این فاصله را برنداریم. بایستی کاری بکنیم که زن‌ها بتوانند بدون هیچ‌گونه مشکلی، به طبیب مراجعه کنند و آن طبیب هم طبیب زن باشد (۱۳۶۸/۱۰/۲۶).</p>	۱۳۷۰/۱۰/۴	اهمیت شغل پزشکی برای زنان (B7)
۸	<p>چرا زنان مسئولیت‌ها و مدیریت‌های کلیدی ندارند؟ این سؤال قابل قبولی است. چنانچه صلاحیت‌های خوبی در زنان هست، نه این‌که ما تعصب بورزیم و بگوییم باید حتماً زن در جایی مسئول شود، آنجاهایی که منع اسلامی ندارد - چون در جاهایی ممکن است منع اسلامی داشته باشد - تا سطوح بالا را شامل می‌شود. وقتی در این نوع موارد می‌خواهند بررسی کنند و کسانی را به عنوان اصلح انتخاب نمایند، زنان را هم در کنار مردان و بین این مجموعه ببینند و بدون هیچ‌گونه تعصب، اصلح را انتخاب کنند (۱۳۶۹/۱۰/۱۶).</p>	<p>۱۳۹۶/۱۲/۱۷ ۱۳۹۲/۲/۲۱</p>	عدم تفاوت زن و مرد در احراز شغل‌های مدیریتی (B8)

ردیف	نقل قول	سایر بیانات مشابه	مضمون پایه (B)
۹	برای اسلام، جنس - زن بودن و مرد بودن - مطرح نیست؛ تعالی بشری مطرح است، اخلاق بشری مطرح است، بروز استعدادها مطرح است... زن در همه جوامع - از جمله در جامعه ما - گرفتار ستم و دچار کمبودهایی است که بر او تحمیل می‌شود؛ اما این کمبود، کمبود آزادی به معنای بی‌بندوباری نیست؛ این کمبود، کمبود میدان‌ها و فرصت‌ها برای علم و معرفت و تربیت و اخلاق و پیشرفت و شکوفایی استعدادهاست. این را باید تأمین و جستجو کرد. این همان چیزی است که اسلام بر روی آن تکیه کرده است (۱۳۷۶/۷/۳۰).	۱۳۷۰/۱۰/۴ ۱۳۹۵/۶/۲۰	مسئله بودن فقدان مجال بروز استعداد زنان (B9)
۱۰	اگر زن استعدادی دارد - مثلاً استعداد علمی دارد، استعداد برای اختراعات و اکتشافات دارد، استعداد سیاسی دارد، استعداد کارهای اجتماعی دارد - اما نمی‌گذراند از این استعداد استفاده کند و این استعداد شکوفا شود، ظلم است (۱۳۷۶/۷/۳۰).	۱۳۹۳/۱/۳۰ ۱۳۷۵/۶/۲۸	ظلم بودن ممانعت از شکوفایی استعداد زنان (B10)
۱۱	احترام به زن این است که به زن فرصت داده بشود تا آن نیروها و استعدادهای برجسته و عظیمی را که در درون هر انسانی خدای متعال به ودیعه نهاده است - از جمله زن و استعدادهایی که فقط در درون زنان وجود دارد - این استعدادها در سطوح مختلف بروز کند؛ در سطح خانواده، در سطح جامعه، در سطح بین‌المللی، برای علم، برای دانش و معرفت و تحقیق، برای تربیت و سازندگی (۱۳۸۸/۷/۲۸).	----	ایجاد زمینه بروز استعداد زن، مصداق احترام به زن (B11)
۱۲	هر دو (زن و مرد) از همه صحنه‌های استعداد هنری برخوردارند، لذا هر دو بایستی به قدر استعداد تلاش کنند، هم خانم‌ها، هم آقایان. من خانمی را می‌شناسم که یک عکاس خوبی است که عکس‌های خیلی خوبی در یکی از سفرهای ما تهیه کرده بود و بعد برای ما فرستاده بود (۱۳۶۷/۲/۲۸).	۱۳۹۵/۶/۲۰	پذیرش فعالیت هنری و ورزشی زنان (B12)

ردیف	نقل قول	سایر بیانات مشابه	مضمون پایه (B)
۱۳	نظر اسلام این است که در میدان فعالیت علمی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، نباید بر زن تحمیل و اجبار کرد؛ چنانکه به سد کردن راه او هم نباید پرداخت. اگر خانم‌ها می‌خواهند وارد فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی شوند، مانعی نیست (۱۳۷۵/۶/۲۸).	۱۳۷۵/۱۲/۲۰	پذیرش فعالیت‌های علمی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی زنان (B13)
۱۴	فعالیت علمی، خیلی خوب است و بر سایر فعالیت‌ها ترجیح دارد... خانم‌ها هم البته باید اشتغالات داشته باشند؛ بهترین اشتغال هم اشتغال علمی است. شنیدم که بعضی از خانم‌ها، دختران، در مجموعه‌های طلبگی بانوان شرکت دارند؛ خوب است که بالاخره مشغول کار و علم و بحث و مانند اینها باشند؛ خیلی خوب است (۱۳۹۷/۱۲/۱۳).	۱۳۷۵/۶/۲۸ ۱۳۷۶/۷/۳۰ ۱۳۷۵/۱۲/۲۰	اهمیت فعالیت علمی (B14)
۱۵	اگر زن در جامعه بتواند به علم و معرفت و کمالات معنوی و اخلاقی‌ای که خدای متعال و آیین الهی برای همه انسان‌ها - چه مرد و چه زن - به طور یکسان در نظر گرفته است، برسد، تربیت فرزندان بهتر خواهد شد، محیط خانواده گرم‌تر و باصفا تر خواهد شد، جامعه پیشرفت بیشتری خواهد کرد و گره‌های زندگی آسان‌تر باز خواهد شد؛ یعنی زن و مرد خوشبخت خواهند شد. برای این باید تلاش کرد (۱۳۷۶/۷/۳۰).	۱۳۷۵/۶/۲۸	ثمرات رشد علمی زنان (B15)
۱۶	خانم‌های باسواد مسلمان مؤمن درس‌خوانی که یا مشغول تحصیل‌اند و یا در دانشگاه‌ها بهترین علوم را در بالاترین مدارج تدریس می‌کنند، زیادند و این برای نظام اسلامی مایه افتخار است (۱۳۷۳/۷/۲۰).	۱۳۸۸/۷/۲۸ ۱۳۹۳/۱/۳۰	افتخارآمیز بودن رشد علمی زنان (B16)
۱۷	یک روز یک خانم بزرگوار در ایران، در اصفهان، بود، به نام بانوی اصفهانی که خانم بسیار عالی‌مقامی بود. مجتهد و عارف و فقیه بود، اما فقط او بود، امروز، بحمدالله دختران جوانی که در آینده نه چندان دور به مقامات عالی علمی، فقهی و فلسفی می‌رسند، بسیارند. اینها افتخار نظام اسلامی هستند و پیشرفت زن یعنی این (۱۳۷۳/۷/۲۰).	۱۳۷۶/۳/۱۴	بانو مجتهده امین، نمونه فعالیت علمی زنان (B17)

ردیف	نقل قول	سایر بیانات مشابه	مضمون پایه (B)
۱۸	خودِ الگوی فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها) که در دوران کودکی، در بعد از هجرت پیغمبر به مدینه، در داخل مدینه و در همه قضایای عمومی آن روز پدرش - که مرکز همه حوادث سیاسی اجتماعی بود - حضور داشت، نشان‌دهنده نقش زن در نظام اسلامی است (۱۳۷۹/۶/۳۰).	۱۳۸۹/۲/۱ ۱۳۹۳/۱/۳۰ ۱۳۷۱/۹/۲۵	فعالیت اجتماعی بانوان مقدس (B18)
۱۹	در جامعه اسلامی میدان برای زن و مرد باز است. شاهد بر این معنا، همه آثار اسلامی است که در این زمینه‌ها وجود دارد و همه تکالیف اسلامی است که زن و مرد را به طور یکسان، از مسئولیت اجتماعی برخوردار می‌کند. این‌که می‌فرماید: «مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ»، مخصوص مردان نیست؛ زنان هم باید به امور مسلمانان و جامعه اسلامی و امور جهان اسلام و همه مسائلی که در دنیا می‌گذرد، احساس مسئولیت کنند و اهتمام نمایند؛ چون وظیفه اسلامی است (۱۳۷۵/۱۲/۲۰).	۱۳۸۶/۴/۱۳	برابری زنان و مردان در مسئولیت اجتماعی (B19)
۲۰	این بت مردگرایی را که در جاهلیت‌ها همیشه به وسیله مردان و حتی به وسیله زنان پرستیده می‌شد، اسلام در این آیات می‌شکند. در میدان مسائل سیاسی و اجتماعی، بیعت زن را یک امر لازم و یک مسئله زنده معرفی می‌کند. شما ملاحظه کنید که در دنیای غرب و همین کشورهای اروپایی که این همه مدعی دفاع از حقوق زنان هستند - که تقریباً همه‌اش هم دروغ است - تا دهه‌های اول این قرن که تمام شد، زنان نه فقط حق رأی نداشتند، نه فقط حق گفتن و انتخاب کردن نداشتند، حق مالکیت هم نداشتند (۱۳۷۹/۶/۳۰).	۱۳۷۹/۶/۳۰	ضرورت بیعت زنان در اسلام (B20)

ردیف	نقل قول	سایر بیانات مشابه	مضمون پایه (B)
۲۱	<p>در همین زمان ما، یک زن جوان شجاع عالم متفکر هنرمندی به نام خانم بنت‌الهدی، خواهر شهید صدر، توانست تاریخی را تحت تأثیر خود قرار دهد، توانست در عراق مظلوم نقش ایفا کند؛ البته به شهادت هم رسید. عظمت زنی مثل بنت‌الهدی، از هیچ‌یک از مردان شجاع و بزرگ کمتر نیست. حرکت او، حرکتی زنانه بود؛ حرکت آن مردان، حرکتی مردانه است؛ اما هر دو حرکت، حرکت تکاملی و حاکی از عظمت شخصیت و درخشش جوهر و ذات انسان است. این‌گونه زن‌هایی را باید تربیت کرد و پرورش داد (۱۳۷۶/۷/۳۰).</p>	----	<p>بانو شهیده بنت‌الهدی صدر، نمونه فعالیت اجتماعی زنان (B21)</p>
۲۲	<p>زنان متدین ما در میدان‌های گوناگون و در همه قضایا جزو پیشروان بودند. قبل از شروع مبارزات تند مشروطیت، زن‌ها در میدان بودند. در یک برهه‌ای، مبارزات مشروطیت آرام بود؛ بعد شدت پیدا کرد، که همه وارد شدند. آن وقتی که هنوز همه وارد نشده بودند و در واقع فقط یک عده‌ای از علما و خواص دنبال این قضایا بودند، زن‌ها بلند شدند، یک اجتماعی تشکیل دادند، آمدند اینجا سر راه حاکم و زمامدار وقت را گرفتند، او از دست اینها فرار کرد، رفت در کاخ مخفی شد! رفتند آن طرف، فراش‌باشی‌های دستگاه حکومت، اینها را کتک زدند. آن زمان با چادر و چاقچور وارد میدان شده بودند. اکثر قریب به همه شماها چاقچور را ندیده‌اید. چادر و چاقچور و روبند، نوع بسته حجاب اسلامی - ایرانی بود. با آن حالت، اینها وارد این میدان شدند (۱۳۹۱/۲/۲۳).</p>	----	<p>پیشرو بودن زنان در برخی فعالیت‌های مشروطه (B22)</p>

ردیف	نقل قول	سایر بیانات مشابه	مضمون پایه (B)
۲۳	وقتی نهضت اسلامی به مرحله انقلاب اسلامی رسید و زنان با همان برداشت طبیعی که از اسلام در جامعه زنانه بود، جلو افتادند؛ امام فرمودند - و درست هم فرمودند - که: اگر زنان در این نهضت همکاری نمی‌کردند، انقلاب هم پیروز نمی‌شد. یقیناً اگر زن‌ها در داخل خیابان‌ها و در راهپیمایی‌های عظیم حضور پیدا نمی‌کردند - آن حضور عظیم و باشکوه زنان در دوران انقلاب - انقلاب پیروز نمی‌شد (۱۳۷۹/۶/۳۰).	۱۳۸۹/۲/۱ ۱۳۹۰/۱۰/۱۴ ۱۳۷۵/۱۲/۲۰	نقش مهم زنان در پیروزی انقلاب اسلامی (B23)
۲۴	زنان، هم در دوران مبارزه نقش داشتند، هم به خصوص در همان دوران انقلاب، یعنی آن یک سال و نیمی که حرکت انقلابی عمومی شروع شد، نقش داشتند. زنان یک نقش مؤثر و بی‌جایگزین داشتند؛ که اگر نبودند زنان توی این اجتماعات، بلاشک این اجتماعات عظیم و این تظاهرات عظیم، آن اثر را نمی‌بخشید؛ علاوه بر اینکه در بعضی جاها مثل مشهد ما، اصلاً شروع این تظاهرات از زنان شد؛ یعنی اولین حرکت عمومی مردمی، یک حرکت زنانه بود (۱۳۹۰/۱۰/۱۴).	۱۳۶۸/۱۰/۲۶	پیشرو بودن زنان در برخی فعالیت‌های انقلابی (B24)
۲۵	امام نقش زنان را فهمید والا بودند بزرگانی از علما که ما با این‌ها بگومگو داشتیم که اصلاً زن‌ها در تظاهرات شرکت نکنند یا نکنند؟ آنها می‌گفتند زن‌ها در تظاهرات شرکت نکنند. آن حصار محکمی که انسان به او تکیه می‌داد، خاطر جمع می‌شد تا بتواند در مقابل این جور نظراتی که از مراکز مهمی هم ارائه می‌شد، بایستد، حصار رأی امام و فکر امام و عزم امام بود (۱۳۹۰/۱۰/۱۴).	۱۳۷۶/۷/۳۰ ۱۳۶۸/۸/۳	تأکید امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه) بر مشارکت زنان در انقلاب، با وجود مخالفت برخی علما (B25)

ردیف	نقل قول	سایر بیانات مشابه	مضمون پایه (B)
۲۶	در جنگ تحمیلی اگر امثال همین مادر گرامی سه شهید و مادران شهیدان و همسران شهیدان که من افتخار داشته‌ام با هزارها نفر این‌ها از نزدیک نشست و برخاست و گفتگو کنم و خصوصیات آنها را مشاهده کنم - ایمان خود، صبر خود، ایستادگی خود، معرفت خود و روشن‌بینی خود در قبال ضایعات جنگ و فداکاری‌های جوانان و مردان را نشان نمی‌داند، جنگ پیروز نمی‌شد... در میدان جنگ هم زنان نقش‌های درجه اول را ایفا کردند (۱۳۷۹/۶/۳۰).	۱۳۷۰/۱۰/۴ ۱۳۹۰/۱۰/۱۴ ۱۳۷۶/۷/۳۰ ۱۳۹۳/۱/۳۰	نقش ویژه زنان در پیروزی در جنگ تحمیلی (B26)
۲۷	دیگران در مواجهه با انقلاب و معارضة با انقلاب سعی می‌کنند از عنصر زن و زنانکارآمد استفاده کنند (۱۳۹۲/۲/۲۱).	۱۳۹۶/۱۲/۱۷ ۱۳۹۰/۱۰/۱۴	سوءاستفاده دشمن از زنان در مبارزه با انقلاب اسلامی (B27)
۲۸	نگذارید حضور نمایان زنان فعال در جبهه‌ی انقلاب کمرنگ بشود... جبهه انقلاب، زنان کارآمد و فعال و زبان‌آور و نویسنده و عالِم و دانشمند به مراتب بیشتر دارد؛ خانم‌هایی که اهل اقدام‌اند، اهل فکرند، اهل نگارش و نویسندگی‌اند، اهل سخن گفتن‌اند، اهل فکردادن‌اند، صحنه انقلاب و دفاع از انقلاب را خالی نگذارند (۱۳۹۲/۲/۲۱).	۱۳۷۵/۱۲/۲۰ ۱۳۶۸/۱۰/۲۶ ۱۳۹۰/۱۰/۱۴	ضرورت استمرار فعالیت اجتماعی زنان در حمایت از انقلاب اسلامی (B28)
۲۹	این بانوی شجاع و فداکار در دوران طاعوت در شمار مبارزان مؤمنی بود که زندان و شکنجه‌های شدید نتوانست او را از این راه دشوار منصرف کند و در دوران جمهوری اسلامی نیز در مسئولیت‌هایی مانند فرماندهی سپاه پاسداران در همدان و نمایندگی مجلس شورای اسلامی و تدریس در دانشگاه و حضور در سازمان‌های خدماتی انجام وظیفه کرد و مفتخر به عضویت در هیئت اعزامی امام راحل برای رسانیدن نامه معروف ایشان به سران شوروی سابق شد (۱۳۹۵/۸/۲۷).	----	بانو مرضیه حدیدچی دباغ، نمونه فعالیت اجتماعی زنان (B29)

ردیف	نقل قول	سایر بیانات مشابه	مضمون پایه (B)
۳۰	نقش اجتماعات زنان در پیروزی انقلاب، به احتمال زیاد از اجتماعات مخصوص مردان بیشتر بود؛ یعنی حضور زنان در مبارزات عمومی و سیاسی، یک نقش چندگانه داشت. مرد یک نفر بود و خودش می‌آمد در مبارزات یا در اجتماعات و راهپیمایی‌ها شرکت می‌کرد. همین و بس! اما وقتی زن خانه، خود را در مبارزه سهیم می‌دانست و وارد میدان می‌شد، در واقع خانه‌ای را که در آن، مرد و زن و فرزندان هستند، به صحنه می‌آورد و خانواده‌ای را در میدان مبارزه حاضر می‌کرد. در جنگ نیز همین طور بود؛ یعنی اگر خانواده‌های شهید، مادران و همسران، صبر نمی‌کردند، جنگ دچار مشکلات بسیار بزرگی می‌شد، در آن مقطع نقش زنان بسیار برجسته بود (۱۳۷۵/۶/۲۸).	۱۳۷۶/۱۱/۲۹	تأثیر مضاعف حضور زنان نسبت مردان در پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس (B30)
۳۱	بیداری زنان، احساس شخصیت و هویت در میان بانوان، آگاهی و بصیرت در میان جامعه زن، تأثیرش بر روی بیداری اسلامی و عزت اسلامی یک تأثیر مضاعف است (۱۳۹۱/۴/۲۱).	۱۳۷۵/۱۲/۲۰	تأثیر مضاعف زنان در بیداری اسلامی (B31)

(طراحی توسط نویسندگان)

۴-۲. مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر

در این بخش با اتکا بر مضامین پایه به دست آمده، نخست مضامین سازمان‌دهنده و در ادامه، مضامین فراگیر بیان شده است.

جدول شماره (۲): مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر فعالیت اجتماعی زنان

ردیف	مضمون پایه (B)	مضمون سازمان‌دهنده (O)	مضمون فراگیر (G)
۱	عدم ممنوعیت اشتغال زنان مگر در موارد نهی شرعی	عدم ممنوعیت اشتغال زنان، مگر در موارد خاص (O1)	فعالیت اشتغالی
۲	عدم تقدم اشتغال در حالت تعارض با سایر مسئولیت‌ها (خانواده)		
۳	ضرورت عفاف و عدم اختلاط		
۴	ضرورت تناسب شغل با طبیعت زن		

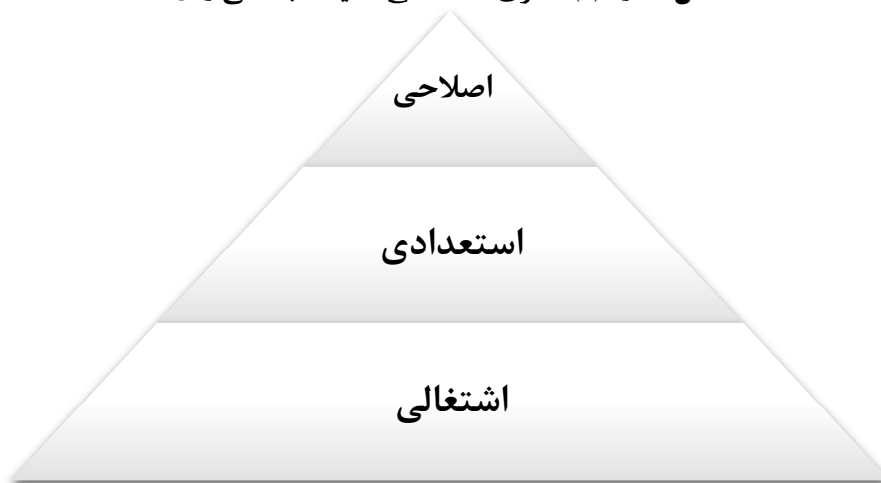
ردیف	مضمون پایه (B)	مضمون سازمان‌دهنده (O)	مضمون فراگیر (G)
۵	مسئله اصلی نبودن اشتغال اجرایی زنان	عدم اولویت اشتغال زنان، مگر در موارد خاص (O2)	
۶	افتخارآمیز نبودن اشتغالات اجرایی زنان		
۷	اهمیت شغل پزشکی برای زنان		
۸	عدم تأکید بر احراز شغل‌های مدیریتی توسط زنان		
۹	مسئله بودن فقدان مجال بروز استعداد زنان	ضرورت شکوفایی استعداد زنان (O3)	
۱۰	ظلم بودن ممانعت از شکوفایی استعداد زنان		
۱۱	ایجاد زمینه بروز استعداد زن، مصداق احترام به زن		
۱۲	پذیرش فعالیت هنری و ورزشی زنان	فعالیت استعدادی	
۱۳	پذیرش فعالیت‌های علمی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی زنان		
۱۴	اولویت فعالیت علمی		
۱۵	ثمرات رشد علمی زنان		
۱۶	افتخارآمیز بودن دانشمندان زن		
۱۷	بانو مجتهده امین، نمونه فعالیت علمی زنان		
۱۸	فعالیت اجتماعی بانوان مقدس		
۱۹	برابری زنان و مردان در مسئولیت اجتماعی		
۲۰	ضرورت بیعت زنان در اسلام		
۲۱	بانو شهیده بنت‌الهدی صدر، نمونه فعالیت اجتماعی زن مسلمان		
۲۲	پیشرو بودن زنان در برخی فعالیت‌های مشروطه	فعالیت اجتماعی زنان پیش از انقلاب (O6)	
۲۳	نقش مهم زنان در پیروزی انقلاب اسلامی		
۲۴	پیشرو بودن زنان در برخی فعالیت‌های انقلابی		
۲۵	تأکید امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه) بر مشارکت زنان در انقلاب، با وجود مخالفت برخی علما		
۲۶	نقش ویژه زنان در پیروزی در جنگ تحمیلی	فعالیت اجتماعی زنان پس از انقلاب (O7)	
۲۷	سوءاستفاده دشمن از زنان در مبارزه با انقلاب اسلامی		
۲۸	ضرورت استمرار فعالیت اجتماعی زنان در حمایت از انقلاب		
۲۹	بانو مرضیه حدیدچی دباغ، نمونه در فعالیت اجتماعی زنان		

ردیف	مضمون پایه (B)	مضمون سازمان‌دهنده (O)	مضمون فراگیر (G)
۳۰	تأثیر مضاعف حضور زنان نسبت مردان در پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس	تأثیر مضاعف زنان در تغییرات اجتماعی (O8)	
۳۱	تأثیر مضاعف زنان در بیداری اسلامی		

(طراحی توسط نویسندگان)

با تحلیل بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، می‌توان سه سطح فعالیت اجتماعی را برای زنان استخراج کرد: «فعالیت اجتماعی اشتغالی»، «فعالیت اجتماعی استعدادی» و «فعالیت اجتماعی اصلاحی». این سه سطح فعالیت، قابل جمع شدن با یکدیگر نیز هستند. در این نگاه، از فروکاست فعالیت اجتماعی زنان به اشتغال پرهیز شده و عرصه‌هایی فراتر از آن برای فعالیت اجتماعی زنان ارائه شده است.

شکل شماره (۱): الگوی سه سطحی فعالیت اجتماعی زنان

(منبع: یافته‌های پژوهش حاضر)

۵. تحلیل یافته‌ها

در این قسمت سطوح سه‌گانه پیش‌بینی شده برای فعالیت اجتماعی زنان در اندیشه مقام معظم رهبری تحلیل می‌شوند.

۱-۵. فعالیت اشتغالی (G1)

مراد از فعالیت اشتغالی، داشتن اشتغال و فعالیت برای کسب درآمد اقتصادی است. در این سطح ملاحظات رهبری عبارتند از:

الف. عدم ممنوعیت اشتغال زنان (O1)

اشتغال زن با رعایت اصولی همچون «خانواده‌گرایی» (B2) و «عفاف‌گرایی» (B3) و «تناسب‌گرایی» (B4) بلامانع است و زن در صورت عدم منع شرعی، می‌تواند مانند مرد شغلی را بر عهده گیرد (B1). خانواده‌گرایی، کمیت فعالیت اجتماعی زنان را روشن می‌کند تا زنان متوجه باشند که هر چند فعالیت اجتماعی آنها تأیید می‌شود؛ اما میزان آن نباید به حدی باشد که به همسررداری و فرزندپروری ضربه بزند. اصل عفاف‌گرایی، کیفیت فعالیت اجتماعی را بیان می‌کند. زنان در فعالیت اجتماعی باید از هر گونه ارتباط غیرضروری با نامحرمان بپرهیزند و در مواقع ضرورت نیز به حداقل ارتباط بسنده کنند. «منشی‌گری» یکی از مشاغلی است که به دلیل تواضع زنان در مقابل مسئول نامحرم، برخلاف اصل عفاف‌گرایی است: «من با کسانی که به عنوان به‌کارگیری زن، منشی زن استخدام می‌کنند، مخالفم... بزرگ‌ترین مشکل هم آن حالت سیطره مردانه بر زن است... برای زن‌ها در مقابل مرد بیگانه، جزو چیزهایی ممدوح است که متکبر باشند، این حالت در بعضی از مشاغل به کلی از بین می‌رود، مثل همین منشی‌گری» (۱۳۸۴/۱۲/۱۳). اصل تناسب‌گرایی، وجود شباهت کامل بین تحصیلات و فعالیت اجتماعی زنان و مردان را نمی‌پذیرد و بر این امر تأکید می‌کند که باید تحصیلات و فعالیت اجتماعی زنان با روحیه و هویت زنان متناسب باشد. البته این اصول، هر چند که عمدتاً در بحث اشتغال مورد تذکر قرار گرفته‌اند؛ اما عمومیت دارند و در سایر سطوح فعالیت اجتماعی زنان (فعالیت استعدادی و اصلاحی) نیز جاری هستند.

ب. عدم اولویت اشتغال زنان (O2)

توجه به مضامین نشان می‌دهد که اشتغال زنان، مگر در مواردی مانند پزشکی و معلمی که جامعه زنان به آن نیاز دارد (B7)، فاقد اولویت است (B5) و امری افتخارآمیز به شمار نمی‌رود (B6). مدیریت اجرایی زنان نیز همانند اشتغال در سطوح غیرمدیریتی، همچنان فاقد اولویت است (B8). بنابراین بهتر است زنان به جای اشتغال، با حفظ اصولی همچون خانواده‌گرایی، به سطوح والاتری از فعالیت اجتماعی اهتمام بورزند که در ادامه به آنها اشاره خواهد شد.

۲-۵. فعالیت استعدادی (G2)

یکی از سطوح فعالیت اجتماعی زن در اندیشه انقلاب اسلامی، فعالیت در زمینه استعداد است. بدین معنا که اگر زنی در زمینه خاصی استعدادی دارد؛ این اجازه را دارد که در عرصه اظهار و بروز آن استعداد خود فعالیت اجتماعی داشته باشد.

الف. ضرورت شکوفایی استعداد زنان (O3)

فعالیت استعدادی، گذشته از اینکه جامعه را از یک استعداد بهره‌مند می‌سازد، می‌تواند از نظر روحی نیز برای خود فرد محاسنی در پی داشته باشد؛ از یک‌سو فرد احساس فایده‌مندی و مؤثر بودن در جامعه می‌کند و از سوی دیگر، با ابراز هویت خود در زمینه استعدادش، نیازی به کسب هویت و دیده شدن از راه‌های دیگری همچون خودنمایی و تبرج نمی‌یابد. بنابراین ایجاد فرصت برای بروز استعدادهای زنان، امری لازم است (B9) و زمینه‌سازی برای بروز استعداد زن، احترام حقیقی به زن است (B11) و عدم ایجاد شرایط لازم برای اظهار استعداد یک زن در جامعه، مصداق ظلم دانسته می‌شود: «اگر زن استعدادی دارد، مثلاً استعداد علمی دارد، استعداد برای اختراعات و اکتشافات دارد، استعداد سیاسی دارد، استعداد کارهای اجتماعی دارد، اما نمی‌گذرانند از این استعداد استفاده کند و این استعداد شکوفا شود، ظلم است» (B10).

ب. تنوع استعداد زنان (O4)

استعداد می‌تواند عرصه‌های گسترده‌ای همچون علمی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی (B13) و حتی «هنر» و ورزش (B12) را در برگیرد؛ البته در این میان، بهترین فعالیت اجتماعی استعدادی برای زنان، «فعالیت علمی» است (B14) که این فعالیت‌ها به ویژه

فعالیت علمی می‌تواند برای کشور افتخارآفرین باشد (B16). علت ترجیح فعالیت علمی بر سایر فعالیت‌های استعدادی آن است که با ارتقای دانش و معرفت زنان، تربیت فرزندان و بالتبع خانواده و جامعه در وضعیت بهتری قرار می‌گیرند (B15). همچنین ارتقای علم و معرفت باعث می‌شود که سلیقه فرهنگی زنان نیز ارتقا می‌یابد: «امروز متدین‌ترین، انقلابی‌ترین، پاک‌ترین و با ایمان‌ترین دختران و زنان جوان ما، در میان قشرهای تحصیل‌کرده هستند. کسانی که اهل تجمل و چسبیدن به زر و زیورآلات هستند و یا کورکورانه و چشم‌بسته می‌خواهند از الگوهای غربی در لباس و پوشاک و وضع زندگی تقلید کنند، غالباً از سواد و معلومات و معرفت کافی بهره ندارند» (بیانات در دیدار با زنان ارومیه، ۱۳۷۵/۶/۲۸).

تقلیل سلیقه فرهنگی زنان جامعه می‌تواند به استعمار آنها بیانجامد؛ چنان که محققان حوزه مطالعات فرهنگی معاصر معتقدند: «کاستن از ارزش سلیق فرهنگی زنان، یکی از راه‌های انقیاد آنان از نظر اجتماعی است» (فیسک، ۱۳۸۸، ص. ۲۳۰)؛ بنابراین یکی از راه‌های مهم رهایی و آزادی زنان، فعالیت اجتماعی استعدادی و به طور خاص فعالیت علمی و معرفت‌آموزی است. در میان علوم و دانش‌ها، تحصیل علوم که به ارتقای معرفت دینی زنان بیانجامد، اولویت بیشتری دارد و می‌تواند ثمرات پیش‌گفته فعالیت علمی را دوچندان سازد: «اگر کشور بتواند جامعه زنان را با تکیه بر تعلیمات اسلامی، با همان معارفی که اسلام خواسته است، آشنا کند، من تردیدی ندارم که پیشرفت و ترقی و تعالی کشور مضاعف و چند برابر خواهد شد» (بیانات در دیدار با جمعی از بانوان، ۱۳۷۶/۷/۳۰).

حضرت فاطمه معصومه (سلام‌الله‌علیها) از نمونه‌های بارز این نوع فعالیت اجتماعی بوده‌اند؛ به گونه‌ای که در سنین پایین، به پرسش‌های دینی مراجعان پاسخ می‌دادند و مورد تحسین پدر خویش قرار می‌گرفتند. «حضرت معصومه (سلام‌الله‌علیها)، این دختر جوان تربیت شده دامان اهل بیت پیغمبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)، با عبور از شهرهای مختلف و پاشیدن بذر معرفت و ولایت در میان مردم و بعد رسیدن به قم، موجب شده است که این شهر پایگاهی بشود که انوار علم و معارف اهل بیت را به سراسر دنیای اسلام منتقل کند» (بیانات به تاریخ ۱۳۸۹/۷/۲۹). بانو «امین اصفهانی» مجتهد، عارف و فقیه (B17)؛ بانو «طاهره صفارزاده» نویسنده، شاعر و مترجم قرآن؛ بانو «زهرة صفاتی»

مجتهد و مدرس حوزه؛ از جمله زنانی هستند که به فعالیت استعدادی پرداختند. با وجود آنکه در اسلام، از قرن‌ها پیش به علم‌آموزی زنان پذیرفته شده و بر آن تأکید شده است و در مقابل، غرب تا سالیان اخیر با علم‌آموزی زنان مخالفت می‌کرد، غربیان در مسئله زن خود را پیشرو حقوق زنان معرفی می‌کنند و اسلام را به دلیل عدم توجه به حقوق زن محکوم می‌کنند:

«در همین کشورهای غربی تا چند سال قبل از این، نه خیلی زیاد، زنانی که در مراکز آموزش عالی تحصیل می‌کردند، حق نداشتند مدرک کتبی تحصیلات عالی خودشان را بگیرند! در همین اواخر، در بعضی از کشورهای غربی، از جمله در انگلستان، یکی از مجلات یکی از کشورهای غربی که نمی‌خواهم از آن کشور و از آن مجله اسم بیاورم، پیرزنی را معرفی کرده بود که در سال ۱۹۱۷، یعنی تقریباً هفتاد سال قبل، در حدّ دکترا تحصیلات عالی کرده است؛ لیکن به او مدرک تحصیل نداده‌اند! بعد سؤال می‌کند، چرا مدرک تحصیل نداده‌اند؟ می‌گوید که چون تا سال ۱۹۴۷ در انگلستان، به زنانی که تحصیل می‌کردند، مدرک تحصیلی نمی‌دادند و می‌گفتند که زن نباید مدرک تحصیلی بگیرد! این‌ها امروز آمده‌اند و در مقابل جمهوری اسلامی، مدّعی حقوق زن شده‌اند! در همان سال‌هایی که چنین حقارت‌هایی در فرهنگ غربی مشاهده می‌شد، در ایران اسلامی، بانوی اصفهانی اجازه اجتهاد از مجتهدان درجه اول آن روز اسلام داشت و در اصفهان، حوزه تدریس فلسفه و فقهش را دایر بود، اسلام این است» (بیانته تاریخ ۱۳۷۶/۳/۱۴).

۳-۵. فعالیت اصلاحی (G3)

یکی از سطوح فعالیت اجتماعی زن در اندیشه انقلاب اسلامی، فعالیت در زمینه اصلاح جامعه است. به بیان دیگر، دغدغه‌مندی و احساس مسئولیت در قبال پیشرفت جامعه، یکی از الگوهای فعالیت اجتماعی زنان محسوب می‌شود.

الف. مسئولیت اجتماعی زنان در اسلام (O5)

از نگاه اسلام، زنان جامعه نیز همپای مردان جامعه، مسئولیت اجتماعی دارند و باید نسبت به سرنوشت جامعه و جهان حساس باشند (B19 و B20). قرآن مجید نیز به این امر تصریح دارد: «وقتی که می‌گوید: والمؤمنون و المؤمنات بعضهم اولیاء بعض یأمرون

بالمعروف و ینهون عن المنکر، یعنی مؤمنین و مؤمنات در حفظ مجموعه نظام اجتماعی و امر به معروف و نهی از منکر همه سهیم و شریک‌اند؛ زن را استثناء نکرده، ما هم نمی‌توانیم زن را استثناء کنیم. مسئولیت اداره جامعه اسلامی و پیشرفت جامعه اسلامی بر دوش همه است» (بیانات در دیدار با بانوان نخبه، ۱۳/۴/۱۳۸۶). در طول تاریخ اسلام، فعالیت اجتماعی حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها) (B18) و حضرت زینب (سلام‌الله‌علیها) ذیل این گونه از فعالیت اجتماعی قرار می‌گیرد و این بزرگواران، با شناخت شرایط اجتماعی، با تمام توان در اصلاح جامعه کوشیدند. در تاریخ معاصر نیز، فعالیت‌های شهیده بنت‌الهدی صدر (B21) نمونه بارزی از این نوع فعالیت است.

ب. فعالیت اجتماعی زنان پیش از انقلاب (O6)

فعالیت اصلاحی زنان دین‌مدار ایرانی، حتی در زمان مشروطه نیز وجود داشته است که از جمله می‌توان به «بی‌بی مریم ایلخان بختیاری» اشاره کرد (B22). وی از فعالان جنبش مشروطه و مبارزه با استبداد داخلی و استعمار خارجی بود (حیدری، ۱۳۹۵). در پیروزی انقلاب اسلامی نیز با تأیید امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه) (B25) زنان حضور مؤثری در فعالیت‌های انقلابی داشتند (B23) و در برخی امور نسبت به مردان نیز پیشروتر بودند (B24).

ب. فعالیت اجتماعی زنان پس از انقلاب (O7)

انقلاب اسلامی از جمله مقاطع زمانی بوده که فعالیت اصلاحی زنان مسلمان در آن مشهود بوده است. این امر به ویژه در دوران دفاع مقدس، نمودی دوچندان یافت (B26). در اولین پوستر منتشر شده پس از انقلاب اسلامی به مناسبت روز زن، کوشیده شده است تصویری از فعالیت اجتماعی استعدادی و اصلاحی، همراه با اصولی همچون خانواده‌گرایی و عفاف‌گرایی، نمایش داده شود (حزب جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸):

شکل شماره (۲): اولین پوستر روز زن پس از انقلاب اسلامی

(منبع: حزب جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸)

با توجه به اهمیت جامعه زنان در تحولات فرهنگی، دشمنان مردم ایران نیز با درک این نکته، بخش زیادی از هجمه‌های فرهنگی خود را بر روی جامعه زنان ایران متمرکز کرده‌اند و می‌کوشند تا با استفاده از برخی زنان، جامعه زنان و کلیت جامعه ایران را تحت تأثیر قرار دهند (B27) که این امر، تکلیف زنان انقلابی را در دفاع از آرمان‌های انقلاب اسلامی دوچندان می‌سازد (B28). بانو دباغ، نمونه‌ای شاخص از زنانی بود که در عرصه‌های گوناگون به فعالیت در راستای دفاع از انقلاب اسلامی می‌پرداخت (B29).

ت. تأثیر مضاعف زنان در تغییرات اجتماعی (O8)

نکته بسیار مهمی که با مراجعه به آثار امام خمینی (۱۳۹۰، ج ۷، ص. ۳۳۷ و ۱۳۹۰؛ ج ۱۸، ص. ۴۰۱)، آیت‌الله خامنه‌ای (B30) و استاد مرتضی مطهری (۱۳۸۸، ج ۲۴، ص. ۲۸۹) روشن می‌شود آن است که تغییرات فرهنگی و اجتماعی جوامع، بیش از آنکه وامدار مردان آن جامعه باشد، به زنان آن جامعه وابسته است. آیت‌الله خامنه‌ای این نکته

را چنین تبیین می‌کنند که زنان این توانایی را دارند که فراتر از حضور خود در یک عرصه، همسر، فرزند، برادر و پدر خود را نیز برای فعالیت در آن زمینه اقناع کنند: «اگر زنان در یک جامعه به فکری مؤمن بشوند و در راهی قدم بگذارند و علی‌رغم موانع آن راه را ادامه بدهند، تأثیر آنها بر روی فرزندان، همسران، حتی برادران و پدرانشان یکتأثیر تعیین‌کننده و سازنده است... زن‌ها تنها خود به راهی نمی‌روند، مردها را در آن راه می‌برد. اهمیت تفکر زنان در یک جامعه در این است» (بیانات به تاریخ ۱۳۷۶/۱۱/۲۹). فراتر از سطح ملی، زنان می‌توانند با درک صحیح شرایط جهان و کنشگری دقیق و هوشمندانه، در عرصه بین‌الملل و جهان اسلام نیز به فعالیت اصلاحی بپردازند و در زمینه بیداری اسلامی و تحقق آرمان‌های تمدن نوین اسلامی و ظهور نیز تأثیری مضاعف بر جای بگذارند (B31).

نتیجه‌گیری

رهاورد مدرنیته برای زن، ذیل شعار آزادی و برابری، جدا شدن زن از کانون خانواده و قرار گرفتن در چرخه فعالیت اقتصادی و اشتغال بوده است. در این اشتغال، معمولاً اصول خانواده‌گرایی، عفاف‌گرایی و حفظ حریم در مقابل مردان بیگانه و نیز تناسب‌گرایی نیز کم‌رنگ است. انقلاب اسلامی ایران، با ارائه الگوی سه بُعدی فعالیت زن (فردی، خانوادگی، اجتماعی) و الگوی سه سطحی فعالیت اجتماعی زن (اشتغالی، استعدادی، اصلاحی) که ذیل اصول چندگانه‌ای همچون خانواده‌گرایی، عفاف‌گرایی و تناسب‌گرایی تعریف می‌شود، سخن جدیدی را در عرصه حقوق زنان مطرح کرده است. در اندیشه انقلاب اسلامی، اولاً فعالیت زن صرفاً در بُعد خانوادگی یا اجتماعی محدود نمی‌شود، بلکه هم‌زمان سه بعدهای فردی و خانوادگی و اجتماعی را نیز دربرمی‌گیرد؛ ثانیاً فعالیت اجتماعی صرفاً در سطح اشتغال محدود نمی‌شود، بلکه سطوح بالاتر، تحت عنوان فعالیت استعدادی و فعالیت اصلاحی را نیز شامل می‌شود. به بیان دیگر، این رویکرد، از نگاه تقلیل‌گرایانه غربی و شرقی به زن فراتر می‌رود و عرصه‌های جدیدی را برای حضور زنان می‌گشاید. البته همان‌گونه که گذشت، امکان جمع کردن بین این سه سطح نیز وجود دارد.

جدول شماره (۳): مقایسه الگوی انقلاب اسلامی و الگوی غربی و شرقی در فعالیت زن

شاخصه	الگوی انقلاب اسلامی	الگوی غربی	الگوی شرقی
ابعاد فعالیت	فردی، خانوادگی (مهم‌ترین)، اجتماعی	اجتماعی	خانوادگی
سطوح فعالیت اجتماعی	اشتغالی، استعدادی، اصلاحی	اشتغالی	---

(طراحی توسط نویسندگان)

انقلاب اسلامی با ارائه الگوی سه سطحی فعالیت اجتماعی زنان و ارتقابخشی نوع فعالیت از اشتغال صرف به فعالیت استعدادی و فعالیت اصلاحی، زمینه‌ای عالی‌تر و والاتری را برای فعالیت اجتماعی زنان فراهم آورده است تا آنان فراتر از محدودیت اشتغال، مجال بروز استعدادهای گوناگون خود را بیابند و از آن نیز فراتر، بتوانند در قالب فعالیت اصلاحی، برای رفع مشکلات اجتماعی و پیشرفت کشور و جهان، نقش‌آفرینی کنند. فعالیت اجتماعی اصلاحی، به مثابه برترین نوع فعالیت اجتماعی، در سده‌های آغازین ظهور اسلام در سلوک رفتاری بانوان اسوه‌ای همچون حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها) وجود داشته است و در سالیان اخیر نیز می‌توان آن را در شخصیت‌هایی همچون بانو شهیده بنت‌الهدی صدر یافت. معرفی و ارائه الگوی فعالیت اجتماعی اسلامی به جامعه زنان ایران، می‌تواند برتری اندیشه اسلامی را بر اندیشه غرب مدرن در زمینه دفاع از حقوق زنان را نشان دهد و در نتیجه به مصونیت‌بخشی زنان در مقابل هجمه فرهنگی غرب بیانجامد. همچنین ارائه این الگو در سطح جهانی، می‌تواند در روند صدور و الگو شدن انقلاب اسلامی مؤثر باشد.

یادداشت‌ها

۱. این مقاله برگرفته از پژوهش «الگوی مطلوب زن مسلمان از منظر آیت‌الله خامنه‌ای» است که در فروردین ۱۳۹۸ در پژوهشکده تبلیغ و مطالعات اسلامی باقرالعلوم (علیه‌السلام) به اتمام رسید.

کتابنامه

تمام نقل قول‌ها از مقام معظم رهبری از سایت ایشان به آدرس زیر آمده است. پایگاه اطلاع‌رسانی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به نشانی: KHAMENEI.IR
اقبال، ابوالفضل (۱۳۹۷). علل و زمینه‌های بروز اختلال در هویت جنسیتی بانوان مذهبی در جامعه ایران. در چکیده مقالات. اولین همایش ملی مسائل اجتماعی زنان. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

بانکی پورفرد، امیرحسین (۱۳۹۲). نقش و رسالت زن. تهران: مؤسسه حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای.

بلیکی، نورمن (۱۳۹۰). طراحی پژوهش‌های اجتماعی (حسن چاوشیان، مترجم). تهران: نی.

بیرو، آلن (۱۳۸۰). فرهنگ علوم اجتماعی (باقر ساروخانی، مترجم). تهران: کیهان.

حزب جمهوری اسلامی (۱۳۵۸). پوستر روز زن. بازیابی از:

www.parsine.com/fa/news/235077

حیدری، محسن (۱۳۹۵). مقدمه‌ای بر شناخت زندگی و اندیشه سردار مریم بختیاری. تهران: تمنی. خادمی، عاطفه و تقی‌زاده، فاطمه (۱۳۹۸). «مدل مفهومی موضوع زن در گفتمان انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای)»، زن در توسعه و سیاست. ۱۷(۲)، ۲۵۷-۲۷۷.

خمینی، روح‌الله (۱۳۹۰). صحیفه امام. تهران: مؤسسه حفظ و نشر آثار امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه). ربیع‌نجاج، سیدعلی اکبر و روح‌الله‌زاده اندواری، عالیه (۱۳۸۹). «حضور زن در جامعه از دیدگاه قرآن و روایات»، پژوهشنامه علوم و معارف قرآن کریم، ۱(۶)، ۱۶۸-۱۴۵.
رحمت‌آبادی، اعظم (۱۳۸۶). «فعالیت‌های علمی - اجتماعی زنان خاندان اهل بیت (علیهم‌السلام)»، بانوان شیعه. ۴(۲)، ۸۷-۱۰۶.

سازمان بسیج جامعه زنان کشور (۱۳۹۲). منشور زن مسلمان تراز انقلاب اسلامی. بازیابی از:

<http://tanineyas.ir>

- شیخ‌زاده، محمد؛ عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید و فقیهی، ابوالحسن (۱۳۹۰). «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، *اندیشه مدیریت راهبردی*. ۵(۲)، ۱۹۸-۱۵۱.
- صلح میرزایی، سعید (۱۳۹۵). *بانوی تراز در گفتمان امام خمینی و امام خامنه‌ای*. تهران: انتشارات اندیشه صادق.
- طاهری‌نیا، احمد (۱۳۸۵). «زن و کیفیت حضور او در اجتماع از منظر قرآن»، *معرفت*. ۱۵(۸)، ۷۶-۸۳.
- عیوضی، محمدرحیم و کریمی، غلامرضا (۱۳۹۰). «مشارکت اجتماعی زنان؛ رویکردی اسلامی»، *دانش سیاسی*. ۷(۲)، ۱۶۶-۱۳۳.
- فیسک، جان (۱۳۸۸). *درآمدی بر مطالعات ارتباطی*. تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها (نشر اثر اصلی ۱۹۹۴).
- لولآور، منصوره و شاهمرادی‌زواره، راضیه (۱۳۹۳). «واکاوی نقش اجتماعی زن از منظر آیت‌الله خامنه‌ای»، *نظریه های اجتماعی متفکران مسلمان*. ۴(۱)، ۲۸-۹.
- محسنی تبریزی، علیرضا و عباسی قادی، مجتبی (۱۳۹۳). «تبیین و مقایسه مشارکت اجتماعی جوانان در دو جامعه ایران و تاجیکستان»، *جامعه‌شناسی ایران*. ۱۵(۳)، ۱۳۱-۹۳.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۸). *مجموعه آثار*. تهران: صدرا.
- هارت، رابرت (۱۳۸۰). *مشارکت کودکان و نوجوانان از پذیرش صوری تا شهروندی واقعی* (فریده طاهری، مترجم). تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- هدایت‌نیا، فرج‌الله (۱۳۹۵). *الگوی سوم؛ الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه*. تهران: لشکر فرشتگان.
- یوسفی، سحر و مفتاح، محمدهادی (۱۳۹۴). «فعالیت اجتماعی زنان در آرای مفسرین فریقین»، *پژوهش‌های تفسیر تطبیقی*. ۱(۲)، ۱۱۸-۹۹.

